

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6\(2\)-66](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-312-6(2)-66)

УДК 330.342.3

Денис ЗАХАРОВ

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова
<https://orcid.org/0009-0006-5751-6771>

ПОВОЄННИЙ РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОГО ТРАНСПОРТУ В КОНТЕКСТІ «ПЛАНУ ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ»

В статті надано детальний аналіз повоєнного розвитку громадського транспорту України в контексті документу 2022 року «План відновлення України», точніше – однієї з його рубрик – «Відновлення та розбудова інфраструктури». В статті наголошується, що сучасний стан транспортних підприємств вказує на те, що «старі» проблеми громадського транспорту залишилися актуальними, «нові» – виявилися ще більш вагомими та потребують не тільки перегляду всієї існуючої транспортної системи країни, транспортної системи кожного міста, де існує міський громадський транспорт, а й ще більших капіталовкладень на відновлення зруйнованого воєнною агресією дорожнього господарства, рухомого складу та транспортної інфраструктури наших міст. Детально розібрані ключові виклики у даній сфері, ключові можливості, описані основні перешкоди та обмеження.

Ключові слова: міський громадський транспорт, дорожнє господарство, транспортна інфраструктура, рухомий склад, транспортна система міст

Denys ZAKHAROV

O.M. Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv

POST-WAR DEVELOPMENT OF PUBLIC TRANSPORT IN THE CONTEXT OF THE «RECONSTRUCTION PLAN OF UKRAINE»

The article provides a detailed analysis of the post-war development of public transport in Ukraine in the context of the 2022 document «Ukraine Recovery Plan», more precisely - one of its headings – «Recovery and development of infrastructure». The article emphasizes that the current state of transport enterprises indicates that the "old" problems of public transport have remained relevant, the "new" ones have turned out to be even more significant and require not only a review of the entire existing transport system of the country, the transport system of every city where there is an urban public transport, as well as even greater capital investments for the restoration of the road infrastructure, rolling stock and transport infrastructure of our cities destroyed by military aggression. Key challenges in this area, key opportunities, main obstacles and limitations are described in detail. The most important task now is to create conditions for maintaining the transport infrastructure in proper condition, increasing the capacity of checkpoints, reorientation of cargo transportation. In addition, the issues of integration of the transport network of Ukraine into the EU transport network have not been removed from the agenda. For this, it is necessary to carry out appropriate measures and adopt a number of regulatory and legal acts. Therefore, the goal of the «Ukraine Recovery Plan», which we analyzed in this article, is "to ensure the harmonization of regulatory and legal acts and organizational activities of the transport industry of Ukraine with EU countries to meet the needs of the population in transportation and ensure the development of the country's economy by changing approaches to the formation of transport -logistics solutions and development of modern transport infrastructure in accordance with EU standards". The purpose of the article is to analyze the current situation and directions of the post-war development of urban public transport in the context of the adopted «Ukraine Recovery Plan».

Keywords: urban public transport, road management, transport infrastructure, rolling stock, transport system of cities

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливим науковими чи практичними завданнями

В довоєнні роки міський громадський транспорт переважної більшості наших міст мав незадовільний фінансовий стан, відчував занепад власної інфраструктури та рухомого складу, майже на кожному підприємстві було присутнє скорочення обсягів транспортної роботи та погіршення якісних та експлуатаційних показників. Тоді основна наукова задача економіки транспорту була не дати ще далі розвинути кризовому стану галузі, щоб не втратити міський електротранспорт, як це відбулося в ряді невеликих міст – Костянтинівці, Добропіллі, Вуглегорську, Торецьку, Антрациті та Краматорську, а також знайти практичні дієві шляхи щодо його відновлення.

Збройна агресія російської федерації корінним чином змінила транспортну систему України: закритий повітряний простір, морські та річкові порти не працюють, міжнародні перевезення вантажів та населення є складним завданням через низьку пропускну здатність прикордонних переходів, міський транспорт зазнав великих збитків через втрату своїх майнових комплексів...

Отже, найважливішим завданням зараз стає створення умов для підтримання транспортної інфраструктури у належному стані, підвищення пропускну здатності пунктів пропуску, переорієнтація вантажних перевезень. Крім того, з порядку денного не зняті питання інтеграції транспортної мережі України до транспортної мережі ЄС. Для цього необхідно провести відповідні заходи, прийняти низку нормативно-правових актів. Метою «Плану відновлення України», що ми маємо проаналізувати в даній статті, є «забезпечення гармонізації нормативно-правових актів та організаційної діяльності транспортної галузі України з країнами ЄС для задоволення потреб населення у перевезеннях та забезпечення розвитку

економіки країни шляхом зміни підходів до формування транспортно-логістичних рішень та розвитку сучасної транспортної інфраструктури відповідно до стандартів ЄС» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Економічним проблемам підприємств міського громадського транспорту присвячено доволі велика кількість наукових праць. У роботах вітчизняних дослідників [2-8] містяться обґрунтовані рекомендації щодо покращення діяльності та забезпечення економічної ефективності функціонування підприємств міського громадського транспорту. Зокрема, у роботах [2-3] викреслені проблеми функціонування підприємств громадського транспорту та окреслені шляхи подолання кризи в галузі. В проаналізованій роботі [4] обговорюється необхідність реалізації економічних, правових, адміністративних, фінансових, організаційних та інших заходів задля підвищення ефективності функціонування транспорту країни. В роботах [5-8] надаються обґрунтовані рішення, що сприятимуть комплексному розвитку міського громадського транспорту та всього комунального господарства наших міст. Але робіт, присвячених роботі міського громадського транспорту в нинішній військовий період, доволі мало. З'явилися деякі законодавчі акти, які коригують роботу транспорту в сучасних непростих умовах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Втім, сучасний стан транспортних підприємств вказує на те, що «старі» проблеми залишаються актуальними, а втім потребують більш ретельного дослідження, «нові» проблеми стали більш вагомими та потребують перегляду всієї існуючої транспортної системи та ще більших капіталовкладень на відновлення зруйнованого військовою агресією рухомого складу та транспортної інфраструктури.

Формулювання цілей статті

Метою статті є аналіз ситуації, що склалася, та напрямки повоєнного розвитку міського громадського транспорту в контексті прийнятого «Плану відновлення України».

Виклад основного матеріалу

«План відновлення України», а саме одна з його рубрик – «Відновлення та розбудова інфраструктури» [1], яку ми будемо аналізувати, розділена за сферами, кожна з яких має перелік завдань, що необхідно, за задумом розробників, втілити в життя згідно підготовлених та оприлюднених в документі напрацювань. Таким сферами є: залізничний транспорт; авіаційний транспорт; морський та внутрішній водний транспорт; автомобільний, міський електричний транспорт, автомобільні дороги та дорожнє господарство; надання послуг поштового зв'язку; туризм і курорти, а також сфера стратегічних ініціатив транспортної інфраструктури.

Зупинимось більш докладно на двох описаних в документі сферах, а саме: автомобільний, міський електричний транспорт, автомобільні дороги та дорожнє господарство; та стратегічні ініціативи транспортної інфраструктури.

В сфері автомобільного, міського електричного транспорту, автомобільних доріг та дорожнього господарства в документі, що розглядається, ставиться наголос на розвитку міського електричного транспорту без розшифровки цього поняття, але є фраза «створення сучасного ринку послуг», що прямим чином стосується галузі міського громадського транспорту. І що є, на наш погляд, особливо важливим – в документі підкреслюється, що Україні потрібен «розвиток мережі швидкісних електророзрядних станцій». А це означає, що Україну чекає бум електрокарів, міського електричного транспорту, транспортні засоби якого живляться від акумуляторних батарей (електробуси, тролейбуси з автономним ходом тощо) та електричних засобів мікромобільності. Всі вони потребують все більшої кількості електророзрядних станцій.

Серед ключових викликів у даній сфері є такі, що напряму стосуються функціонування міського громадського транспорту, а саме:

- подолання збитковості комунальних підприємств міського електротранспорту, але це ускладнюється, говориться в документі, на фоні недоотримання надходжень до місцевих бюджетів;
- низький рівень інклюзивності, тобто доступності для людей із інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

А серед ключових можливостей відмічено, що необхідно:

- відновлення та реформування міських та приміських пасажирських перевезень з забезпеченням належного і якісного перевезення пасажирів у містах та у передмісті;
- запровадження вимог відповідності екологічним нормам не нижче рівня «ЄВРО-6» для транспортних засобів із двигунами внутрішнього згоряння, із повним переходом у подальшому на електротранспорт у межах міст;
- удосконалення системи транспортних потоків (в т.ч. розробка та впровадження схеми організації дорожнього руху за допомогою автоматизованих систем управління трафіком), модернізація депо та технічних служб громадського транспорту;

- розвиток інфраструктури для електромобілів, велосипедистів та користувачів персонального електротранспорту;
- перехід підприємств міського та приміського громадського транспорту на оплату за виконану транспортну роботу (Public Service Contracts), що дасть змогу, наголошується в документі, постійно покращувати якість перевезень;
- інтеграція приміського автобусного та залізничного транспорту з міським, тобто пропонується створити єдині тарифні системи, зробити безоплатною пересадку, впровадити єдиний абонемент на всі види міського транспорту, побудувати зручні для пішоходів, користувачів засобів мікромобільності та транспортних засобів транспортно-пересадкові вузли (тобто в найближчому часі міський громадський транспорт має стати мультимодальним, а це виклик теперішнього часу);
- запровадження інтелектуальних транспортних систем, у тому числі геолокація транспортних засобів та автоматична передача повідомлень про дорожньо-транспортні пригоди та інші дорожні складності, що затримують рух.

З огляду на поточний стан пасажирських перевезень в населених пунктах України, руйнування інфраструктури та знищення або пошкодження автобусів, тролейбусів, трамваїв, вагонів метро та неможливість функціонування міського електричного транспорту внаслідок військової агресії російської федерації, гостро постало питання щодо необхідності комплексного вирішення проблем стабільного функціонування мережі міських та приміських маршрутів. Наразі через військову агресію російської федерації проти України орієнтовно у 40 % населених пунктах припинилися пасажирські перевезення, говориться в документі [1, с. 8].

Одночасно недопустимо збереження застарілих процедур та процесів надання транспортних послуг, що не відповідають сучасним вимогам [1, с. 9].

Ось ще декілька перешкод, що треба подолати в повоєнний період відновлення електротранспорту в наших містах [1, с. 10-11]:

- необхідно провести реформування галузі у відповідності до європейських директив і в той же час, відмічається в документі, існує брак спроможностей реалізації значної частини структурних перетворень та реформ у воєнний час в зв'язку з перерозподілом бюджетних коштів на користь ЗСУ;
- подолання скорочення джерел фінансування та необхідність забезпечення мінімально необхідного та нормативного рівня;
- подолання підвищених ризиків для інвестицій у зв'язку з військовими діями, зниження інтересу приватних інвесторів до участі в інвестиційних проєктах в Україні за рахунок безпекових та фінансових ризиків;
- подолання дефіциту та зростання вартості паливно-мастильних матеріалів, яке приводить до зростання вартості та зменшення обсягу перевезень;
- збільшення кількості одиниць за рахунок оновлення рухомого складу для забезпечення в повному обсязі потреб населення;
- врахування в процесі відновлення транспортної інфраструктури сучасних стандартів (наприклад, для пасажирської інфраструктури – врахування вимог щодо доступу осіб з інвалідністю);
- удосконалення системи транспортних потоків (в т.ч. розробка та впровадження схеми організації дорожнього руху за допомогою автоматизованих систем управління трафіком);
- подальша діджиталізація процесів на міському громадському транспорті.

Ключовими обмеженнями на теперішній час є:

- триваюча широкомасштабна військова агресія росії проти України, фактичне функціонування галузі в умовах воєнного стану протягом невизначеного періоду;
- відсутність об'єктивної інформації щодо обсягів руйнування транспортної інфраструктури;
- значні складнощі у виконанні робіт з розвитку, модернізації, реконструкції пошкоджених об'єктів інфраструктури (дефіцит фінансування, безпекові ризики, необхідність розмінування відповідних об'єктів та визначення їх реального технічного стану).

Є ще деякі обмеження. Наприклад:

- відсутність фінансових ресурсів для відновлення зруйнованої дорожньої інфраструктури, а також виконання ремонтно-будівельних робіт на автомобільних дорогах;
- відсутність вітчизняного виробництва якісних транспортних засобів, порушення виробництва і постачання інших матеріалів, необхідних для відновлення транспорту та транспортної інфраструктури;
- відсутність фінансових ресурсів для відновлення або придбання нового або уживаного рухомого складу, а також відновлення, ремонту та будівництва матеріально-технічних баз перевізників, на яких повинен забезпечуватися технологічний процес проведення робіт щодо забезпечення надання безпечних послуг з перевезення пасажирів.

Треба відмітити, що Уряд усвідомлює небезпеку поточного стану міського громадського транспорту. 4 листопада 2022 року оприлюднено Постанову № 1248 Кабінету міністрів України «Деякі питання фінансового забезпечення підтримки функціонування дорожнього господарства та транспортної інфраструктури в умовах воєнного стану» [9], де дається завдання «Міністерству інфраструктури разом з

Державним агентством автомобільних доріг забезпечити для досягнення цілей проектів «Підвищення безпеки автомобільних доріг в містах України» та «Міський громадський транспорт України II» зарахування результатів, отриманих за рахунок використання виділених відповідно до цієї постанови з резервного фонду державного бюджету коштів або за рахунок власних коштів у майбутніх періодах».

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, за результатами проведених досліджень, що узагальнено відображають діяльність підприємств міського громадського транспорту у складних воєнних умовах, варто відзначити наступне:

По-перше, повоєнний міський громадський транспорт України буде суттєво відрізнятися від довоєнного, в першу чергу тим, що в структурі рухомого складу мають переважати транспортні засоби з електродвигунами, що вказує на необхідність оновлення рухомого складу цього підприємства.

По-друге, необхідно розвивати мережу електростанцій для них та для користувачів електромобілів та засобів мікромобільності.

По-третє, необхідно відновлювати автошляхи, по яких рухається міський громадський транспорт з одночасним перетворенням маршрутної мережі та переходом на автоматизовану систему диспетчеризації дорожнього руху.

По-четверте, електротранспортні підприємства, як і раніше, відзначаються збитковістю або вкрай низькою ефективністю використання належних їм активів, що треба буде подолати в повоєнний період.

Крім того, варто підкреслити, що застосування підприємницького підходу на комунальних підприємствах міського громадського транспорту нашої країни вкрай назріле питання. Кількість реалізованих підприємницьких проектів на інших підприємствах України постійно збільшується, отже варто керівництву підприємств міського громадського транспорту звернути на це увагу, спираючись на науковий підхід та детальне опрацювання, вдосконалення та вивчення накопиченого досвіду, що збільшить власні надходження, надходження до Держбюджету та створить додаткові робочі місця, що вкрай важливо у воєнний час.

Література

1. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». 2022, Київ. 187 с. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62dea11135d7fa2d9a7aa158_%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8.pdf
2. Палант О.Ю. Стратегія системної модернізації міського електричного транспорту : монографія. Харків : Золоті сторінки, 2016. 360 с.
3. Водовозов Є.Н., Димченко О.В., Палант О.Ю., Тараруєв Ю.О. Проблеми реструктуризації підприємств наземного електричного транспорту : монографія. Харків : Золоті сторінки, 2018. 208 с.
4. Никифорок О.І. Модернізація наземних транспортних систем України : монографія. Київ : НАН України, ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України», 2014. 440 с.
5. Постніков В.С. Сучасні проблеми та перспективи розвитку систем міського транспорту. *Економічний аналіз*. 2018. Т. 28. № 2. С. 64-70.
6. Затонацька Т.Г. Розвиток транспортного сектору економіки України: існуючий стан та європейський досвід. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 1 (17). С. 180-189. URL: <http://economics.ohu.ua/files/archive/2015/n1.html>
7. Чернявская Т.А. Проблемы и перспективы развития предприятий транспортной сферы в контексте обеспечения экономической самодостаточности и национальной безопасности. *Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки* : тези IV міжнар. наук.-практ. конф., м. Житомир, 24-25 листопада 2016 р. Житомир, 2016. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/6057>
8. Гнедіна К.В. Проблеми та перспективи розвитку міського електричного транспорту. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету*. 2017. № 74. С. 11-19.
9. Деякі питання фінансового забезпечення підтримки функціонування дорожнього господарства та транспортної інфраструктури в умовах воєнного стану. Постанова Кабінету міністрів України від 04.11.2022 № 1248. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1248-2022-%D0%BF#Text>

References

1. Project Plan for the Renewal of Ukraine. Materials of the working group «Updating and deployment of infrastructure». (2022), Kiev. 187 p. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/625d81ec8313622a52e2f031/62dea11135d7fa2d9a7aa158_%D0%92%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%82%D0%B0%20%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B1%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D1%96%D0%BD%D1%84%D1%80%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8.pdf
2. Palant O. (2016) *Stratehiya systemnoyi modernizatsiyi mis'koho elektrychnoho transportu* [Strategy of system modernization of urban electric transport]. Kharkiv: Golden Pages (in Ukraine).

3. Vodovozov Yu.N. and other (2018) *Problemy restrukturyzatsiyi pidpryyemstv nazemnoho elektrychnoho transport* [Problems of restructuring enterprises of land electric transport]. Kharkiv : Golden Pages (in Ukraine).
4. Nykyforuk O.I. (2014) *Modernizatsiya nazemnykh transportnykh system Ukrainy* [Modernization of Ukraine's land transport systems]. Kyiv : IEP NANU. (in Ukraine).
5. Postnikov V.S. (2018) Suchasni problemy ta perspektyvy rozvytku system mis'koho transport [Modern problems and prospects of urban transport systems development]. *Economic analysis*, vol. 28, no. 2, pp. 64-70. (in Ukraine).
6. Zatonatskaya T.G. (2015) Rozvytok transportnoho sektoru ekonomiky Ukrainy: isnuuyuchyy stan ta yevropeys'kyy dosvid [Development of the transport sector of the Ukrainian economy: the current state and European experience]. *Ekonomika: realiyi chasu* [Economics: realities of time] (electronic journal), no. 1(17), pp. 180-189. Available at: <http://economics.ohu.ua/files/archive/2015/n1.html> (in Ukraine).
7. Chernyavskaya T.A. (2016) Problemy y perspektyvy rozvytyya predpryyatyy transportnoy sfery v kontekste obespechenyya ékonomycheskoy samodostatochnosty y natsyonal'noy bezopasnosty [Problems and prospects of development of enterprises of the transport sphere in the context of ensuring economic self-sufficiency and national security]. Proceedings of the *Formuvannya efektyvnoyi modeli rozvytku pidpryyemstva v umovakh rynkovoyi ekonomiky (Ukraine, Zhytomyr, November 24-25, 2016)*, Zhytomyr. Available at: <http://eztuir.ztu.edu.ua/123456789/6057> (in Ukraine).
8. Hnedina K.V. (2017) Problemy ta perspektyvy rozvytku mis'koho elektrychnoho transportu [Problems and prospects of urban electric transport development]. *Bulletin of the Chernihiv State Technological University*, no. 74, pp. 11-19. (in Ukraine).
9. Actions to provide financial security to support the functioning of the road system and transport infrastructure in the minds of the military camp. Resolution to the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 4, 2022 No. 1248 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1248-2022-%D0%BF#Text>